

קול פרטי: מקווה משלהן: המאבק הציבורי על פרטיות בטבילה במקווה

הקדמת המערכת

ביולי 2015 עתרה לבג"ץ עמותת עתים לייעוץ ומידע במעגל החיים היהודי, הפועלת לעידוד הסובלנות והשקיפות בשירותי הדת בישראל. העמותה עתרה בשמן של 13 נשים תושבות ירושלים בקשר לטבילת נשים במקוואות.¹ בעתירה טענה עתים שזכויותיהן של הנשים לאוטונומיה ופרטיות מופרת בעת הטבילה במקוואות שונים בארץ בשל התערבות של בלניות. מצוות הטבילה, שהיא חלק מהמצוות הנוגעות לטהרת המשפחה, היא מאבני היסוד של המסורת וההלכה היהודית וחלק אינטגרלי משגרת החיים החודשית של אשה שומרת מצוות. העתירה עסקה בהתערבות הבלניות, האמונות על תפעול המקוואות, במנהגי הטבילה של העותרות ושל נשים אחרות, תוך פגיעה בזכויות יסוד בסיסיות לרבות הזכות לפרטיות, לכבוד, לחופש דת ולחופש מצפון של הטובלות. לפי העתירה, במקוואות הופרו קביעות של הרבנות הראשית לישראל מנובמבר 2013, שלפיהן כאשר טובלת אינה חפצה בעזרת הבלנית – אין לכפות עליה עזרה זו. התערבות כפויה זו, טענו העותרות, פגעה לא רק בשליטה שלהן על גופן אלא בחירותן לקיים את אמונתן הדתית בדרכן.² עוד נטען כי ההתערבות נעשתה בהיעדר סמכות על פי חוק ובניגוד לעמדת הרבנות הראשית לישראל ולנהלי המשרד לשירותי דת, שהגדירו את תפקיד הבלנית כמגבול לרצונה של הטובלת בלבד. העותרות ביקשו מבית המשפט להבהיר מדוע הגופים האחראיים על מתן שירותי דת במדינה אינם אוכפים את התחייבויותיהם במכתבים ובחוזר מנכ"ל מאפריל 2014,³ שבהם נאמר כי על הטובלת ועליה בלבד מוטלת האחריות לטבילה ולכשרותה. לפני הדיון בעתירה הגיעו הצדדים להסכמה בנוגע לנוסח שיפורסם בחוזר מנכ"ל ובהנחיות למיניהן.⁴ נקבע בהסכם כי אם טובלת מבקשת לטבול בפרטיות, בלא נוכחות של בלנית או של חברה, אין למנוע זאת ממנה. ההסכם קיבל תוקף של פסק דין בספטמבר 2016. בשנת 2017 עתרה

1 עתירה למתן צו על תנאי בבג"ץ 5022/15 עתים – יעוץ ומידע במעגל החיים היהודי נ' המשרד לשירותי דת (פורסם בנבו, 19.6.2016).

2 שם, בעמ' 3-5.

3 חוזר מנכ"ל המשרד לשירותי דת ע"ד/1, "טבילת פנויות במקוואות", 1.4.2014.

4 חוזר מנכ"ל המשרד לשירותי דת ע"ד/1, "הנחייה על שמירת וצנעת הפרט של ציבור הטובלות במקוואות", 15.9.2016.

עמותת עתים לבית המשפט המחוזי בירושלים בשמן של טובלות במקוואות בירושלים, בטענה שהמועצה הדתית בירושלים אינה מקיימת את ההסכם ודורשת מהטובלות לחתום על מסמך שבו הן מכירות בסיכון מוגבר ל"נזק או פגיעה" בעקבות רחצה ללא כלנית.⁵ בתגובה לעתירה הודיעה המועצה הדתית לבית המשפט כי תפסיק לדרוש מטובלות לחתום על כתב הוויתור.⁶

אמונה קליין בר־נוי*

ביוני 2015 הגשתי עם עוד 13 נשים עתירה לכב"ץ בנוגע לשמירה על פרטיות הטובלת במקווה בעת הטבילה. מטרת העתירה הייתה לחייב את כלל המועצות הדתיות בארץ לאפשר לכל אשה לבחור על פי אילו מנהגים לקיים את טבילתה. גולת הכותרת של המאבק הייתה הזכות לטבול לבד, ללא השגחת כלנית. המאבק הזה היה עלול להיות מגוזרי ומצומצם למדי אילו לא היה במדינת ישראל חיבור כה חזק בין דת למדינה, המחייב כל אשה להביא לרבנות אישור טבילה כדי להינשא. כל אשה יהודייה המבקשת להינשא כחוק נאלצת לעמוד עירומה מכף רגל ועד ראש בפני אשה זרה. כאשה דתייה נאלצתי לעבור חוויה שאינה פשוטה כלל ועיקר כחלק בלתי־נפרד מהמחזור החודשי שלי, ממש כמו הביוץ או הדימום או תסמונת קדם־וסתית.

עבורי, המאבק על המקוואות היה מאבק על צומת של שלוש ממערכות היחסים הכי אינטימיות והכי רגישות בחיי כאשה דתייה: מערכת היחסים שלי עם אלוהים, מערכת היחסים שלי עם אישי ושותפי לחיים ומערכת היחסים שלי עם גופי.

שלוש מערכות יחסים אינטימיות

אל מול אלוהים היה המאבק עבורי כשיר אהבה. לא שיר פשוט, לא בלי כעס, לא בלי מעצורים – אבל שיר אהבה, כן, כזה שלא מפחד מדם.

השאיפה שעמה יצאנו למאבק הייתה שכל אשה, בכל מקום בארץ, תוכל לעצב את חוויית הטבילה שלה כרצונה. בבסיס השאיפה הזו – ואני מבינה שזהו סנטימנט זר למי שאינו אדם דתי במהותו – הייתה אהבת התורה והמצוות. המאבק היה מאבק על המושג של "עבודת השם", על הזכות לפולחן דתי אמתי ועצמאי. מתוך אהבה עזה לאלוהים ולמסורת הדתית

5 עתירה למתן צו על תנאי בעת"מ 58198-09-17 עתים – ייעוץ ומידע במעגל החיים היהודי נ' מ.ד. ירושלים ואח' (לא פורסם, 7.11.2017); ראו גם יעל פרידסון, יהודה שוחט וקובי נחשוני "רוצה לטבול בלי כלנית? חתמי על 'כתב ויתור'" Ynet יהדות 10.5.2017 <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4959893,00.html>

6 עת"מ 58198-09-17 עתים – ייעוץ ומידע במעגל החיים היהודי נ' מ.ד. ירושלים ואח' (לא פורסם, 20.2.2018).

* המחברת היא פמיניסטית דתייה המתגוררת בירושלים, פעילה בתחומים הקשורים למעמד האשה ביהדות, למיניות בריאה ולהתמודדות אישית וקהילתית עם אלימות מינית.

שלתוכה נולדתי, יצאתי להילחם על זכותי לעצב את מערכת היחסים שלי עם אלוהים כקשר טהור, חף מכפייה, נקי מהטיות פוליטיות ונטול נגיעות של כוחניות. ביטוי פשוט של אהבה. אל מול אישי היה המאבק עבורי כלי של התקרבות.

עבור זוג דתי, יום הטבילה הוא יום גדוש ועמוס מבחינה רגשית. ארגונים דתיים רבים אמנם משקיעים מאמצים עילאיים כדי לשוות לדינמיקה של טהרת המשפחה תרמית רומנטית מתקתקה, אבל עבור לא מעט זוגות המציאות מורכבת יותר. המעברים הקיצוניים בין תקופות של מותר ואסור, של מגע וריחוק, אינם קלים לניווט. נוסף על זה אשה מוצפת הורמונים וגעגוע ונגיע ליום טבילה שהוא שיא של רגשות סותרים. פעם שלחה אלי חברה הודעה, חצי בצחוק חצי בכבי: "אם לא רבנו היום – זה נחשב שהטבילה עדיין כשרה?".

כך, מתוך המערבולת הרגשית הזו, הייתי מתכוננת לביקור במקווה. מנקה את גופי באופן יסודי, מצחצחת שיניים, חופפת שיער ומקפידה להתיר את כל הקשרים. באותם ימים ידעתי שטבילה לבד, ללא נוכחות בלנית, תצריך לכל הפחות מאבק מילולי. פעם אחת יצאתי ממקווה כשבלנית רודפת אחרי ומקללת אותי בקולי קולות. פעם אחרת חסמה הבלנית את דלת היציאה בגופה, אוחות בכוח במשקוף, מצהירה שלא תיתן לי לעבור עד שלא אטבול שוב מול עיניה. כך הייתי מתכוננת – וברוך אל המקווה מתחזקת ומתקשחת לקראת הקרב הנכון לי. וטובלת. ובורחת הביתה, אל אישי שמחכה לי – והנה אני כולי חצים ומגני פלדה; אני מעיין דמעות; אני חומה בצורה. אין מה לדבר על קרבה.

אל מול גופי היה המאבק עבורי כלי של שליטה.

ממש לפני הטבילה עצמה – אחרי שניקיתי את עצמי ביסודיות ואחרי כל ההכנות – השלב האחרון לפני הכניסה למים הוא ה"עיון". מדובר בבדיקה מדוקדקת ואחרונה של כל חלקי הגוף, לוודא שהסרת את כל ה"חציצות" – כל הלכלוכים שעלולים להפריד בין גופך לבין המים. האקט הזה דורש להישיר מבט אל הגוף במראה, כפי שהוא, בלי מחטבים ובלי איפור. בלי חציצות.

בתוך ההקשר החברתי שבו גדלתי כאשה דתייה במדינה ישראל, כשדימוי הגוף שלי מושפע מהקשרים של תרבות דתית מחד גיסא ותרבות מערבית מאידך גיסא, העיון דורש ממני אומץ רב. מצד אחד חיים בתוכי מסרים של המדיה הפופולרית, שלפיהם הגוף שלי זקוק לשיפורים מתמידים; מהצד האחר החברה הדתית מטילה על גופי צל של מלכודת איומה של חטא שרק מחכה להפיל בחיקה את כל גברי העולם – ולפתע באה ההלכה ודורשת: הישירי מבט.

היציאה למאבק

לא רציתי לצרף בלנית אל המבט האישי והאינטימי הזה. למעשה, לא רציתי לצרף בלנית לאף אחד מהמרחבים הפרטיים שלי. כאשר עמותת עתים הזמינה אותי להצטרף לעתירתה לבג"ץ, ידעתי שהדבר יהיה כרוך גם בדיונים ציבוריים ופומביים בוועדות הכנסת, בתקשורת וברשתות החברתיות. מה קורה למרחב הפרטי – פולחן דתי, זוגיות ובית, גוף ונפש – כשצריך להפוך אותו לציבורי? מה קורה לו כשצריך להיחשף ולהתערטל באופן מוחלט כל כך כדי לשמור עליו מפני פגיעה?

ייתכן שאין בזה בדל היגיון. רוב מוחלט של הנשים שפנו לעמותת עתים בתלונה על כך שהדרישה לטבול בנוכחות כלנית פוגעת בזכותן לפרטיות, לא הסכימו להשתתף כעותרות בעתירה; רובן גם לא חתמו על תצהירים. מי שהנוכחות של אשה זרה ברגע הטבילה מפריעה לה מאוד, לא תשוש לחלוק את הרגע הזה עם כל הצופים של ערוץ 2 בפריים טיים, כפי שעשיתי אני. לא הייתה לי בררה.

באחד העימותים התקשורתיים שערכנו סביב העתירה לבג"ץ בעניין המקוואות התראיין יהושע ישי, ראש המועצה הדתית בירושלים. לטענתו, הכלנית מוכרחה לנכוח עם האשה בעת הטבילה משום ש"הגברים סומכים על המועצה הדתית שהאשה תצא כשרה מהמקווה". בכך למעשה הודה ישי כי הוא רואה את עצמו כמתווך בחיים הזוגיים והמיניים של הזוגות הדתיים ההטרסקסואליים בירושלים. הוא המקשר בין האשה הדתייה לבין זוגה שומר המצוות; הוא המאשר לו כי אשתו "כשרה" לקיום יחסי מין ללא חשש עברה. הוא אף סבור כי בני הזוג בכל בית ובית שמחים על כך – כמעט מזמינים אותו להיות מעורב בשיח הפרטי שבינו לבניה. כדי לשבור את גב הגמל (או האנקה), הוא הוסיף קש אחרון: לדעתו, ההזמנה הלא מילולית – שלא נאמר "לא קיימת" – של הגבר בבית מתירה לו לכפות את נשות ירושלים לנהוג בעולמן הדתי ובגופן בניגוד לרצונן המפורש.

אני משוכנעת למדי שרוב מוחלט של הגברים בירושלים, גם הדתיים והנשואים שבהם, היו מעדיפים שלא לכלול את יהושע ישי או כל אדם אחר מהמועצה הדתית בדינמיקה המינית והזוגית שלהם. גם אם נפקפק בכך, ההנחה שרצונן של גבר וגבר בהכרח על זכויות הפרט היסודיות של אשה היא מרתיחה למדי.

כפמיניסטית אדוקה אני מוכרחה להודות שאין זה נדיר לשמוע תפיסה כזו ולא נדיר להיאבק בה. ביחסי מין ודאי מקובל לחשוב כי סיפוקו המיני של הגבר חשוב יותר מצרכי האשה (ראו את השיח הענף ברשת על ההנחה שיחסי מין מסתיימים כשהגבר מגיע לאורגזמה). גם השיח על גופן של נשים הוא מחפיץ ומתקיים מנקודת מבט גברית (male gaze). כאשר אנחנו מתמקדים במקום האשה בפולחן הדתי, הוא ודאי שולי מאוד בהשוואה לזה של הגבר – ברוב בתי הכנסת נשים אינן משמשות שליחות ציבור, אינן מחויבות במצוות כמו סוכה והנחת תפילין ואינן זוכות לתפקידי מפתח בבית המדרש. כפמיניסטית דתייה, הציפייה מנשים להיות מובלות ולא שותפות אקטיביות בפולחן הדתי היא מתסכלת מאוד. היא מתסכלת על אחת כמה וכמה כשאותה ציפייה מנהלת את עמדת המדינה במתן שירותי הדת בנוגע למצווה שהיא כל כולה נשית – שמירת נידה.

לפני שלוש שנים בערך טבלתי במקווה גדעון. חברה סיפרה לי שיש שם חדרי הכנה שבהם נמצא גם בור הטבילה, ולכן אפשר לטבול בהם מיד עם סיום ההכנות בלי כל צורך לפגוש כלנית בזמן הטבילה. הלכתי למקווה וביקשתי מהכלנית חדר הכנה כזה. לא ציינתי את רצוני לטבול ללא נוכחות כלנית; הייתי תמימה ולא עלה על דעתי שתהיה בעיה להיענות לבקשה שלי בנוגע לחדר הכנה זה או אחר. הכלנית הובילה אותי אל החדר ונעמדה בפתח הדלת עם בקשה: "אני מבקשת מאוד שתקראי לי לפני שאת טובלת ושלא תטבלי לבד. אני יודעת שפה באזור נשים רוצות לטבול לבד, ואני ממש מבינה את הרצון שלך, אבל אם תטבלי לבד והמעסיקים שלי ידעו מזה – יפטרו אותי".

מדובר בסיטואציה בלתי־אפשרית מבחינה אנושית. אני לא מסוגלת, נפשית, לעמוד עירומה מול אישה זרה – ומצד שני אין לי שום רצון לפגוע במקום עבודתה ובפרנסתה.

בתוך המקווה, מרחב נשי מובהק שכף רגלו של גבר לא תדרוס בו, מצופה שהפולחן הדתי האישי שלי יתנהל לפי השקפותיו של גבר כלשהו מהמועצה הדתית, רב שאיני יודעת מיהו ואיני נוהגת לפי דרכו ההלכתית. מה מקומה של מערכת כזו – רב מעסיק ובלנית שכירה – בשלוש הזירות האינטימיות ביותר בחיי? מדוע שאתיר למערכת כזו לפלוש ולהתבונן בגופי, להתערב בזוגיות שלי, להכתיב את אופי הפולחן הדתי שלי?

כמעורבת במאבק המקוואות נאלצתי לבחור בחירה קשה מאוד: האם אני שומרת על פרטיותי וממשיכה להיאבק בכלניות, אחת על אחת, מדי חודש בחודשו – או שמא אני נלחמת על זכותי לעצב את המרחב הפרטי שלי ומשלמת את מחיר החשיפה? זו תמצית הפגיעה שחוויתי בזכותי לפרטיות, אך התיאור הפשוט הזה אינו מספר על התחושות הקשות הכרוכות בפגיעה כזו. התיאור הזה הוא תיאור טכני הממצה את מהות הפגיעה אך לא את עומקה.

טבילה כמאבק

הטבילה הקשה הראשונה שלי הייתה בירושלים.

הגעתי למקווה עם חברה שהסתנכרנה איתי במחזור. היינו תמימות וחסרות ניסיון וחשבנו שבקשה לטבול עם חברה תעבור בשלום; אפילו דיברנו על זה שיום טבילה הוא כמו חג פרטי. בכל זאת, על כל צרה שלא תבוא, הצטיידנו בחוזר מנכ"ל משרד הדתות מאפריל 2014 שעסק בשמירה על פרטיות הטובלת.

התגובה במקווה לבקשה שלנו הייתה "ממש אבל ממש לא". התחננו, אבל הבלנית התעקשה שאם אנחנו נעשה את זה כולן ירצו. מתברר שאם כולן ירצו לעצב באופן עצמאי את הפולחן הדתי שלהן כנראה הבית היהודי שלהן ייחרב או משהו כזה. מוטלת עליה אחריות, הסבירה, ומה אם חס וחלילה כל שלוש הטבילות שלי לא יהיו כשרות?

כאשר הראנו לה שבחוזר המנכ"ל כתוב במפורש שאחריות הטבילה על הטובלת, היא צחקה ואמרה שבכל מקרה היא מחויבת להוראות של המועצה הדתית, ומתברר שזו אינה מחויבת להוראות של משרד הדתות. המועצה הדתית לא מרשה וזהו.

החברה שהייתה איתי מיהרה אז היא נכנעה ונכנסה לחדר הכנה. אני המשכתי להתווכח עוד כמה דקות לפני שהבנתי שהדיון לא מתקדם לשום מקום. המקסימום שהצלחתי להשיג היה שלוש טבילות עם הבלנית ואחריהן רשות להישאר לבד במים.

עצבנית ומעורערת מהוויכוח על הגבולות שלי נכנסתי לחדר ההכנה ושטפתי את עצמי. התעטפתי בחלוק וקראתי לבלנית. אם היה בור ליד החדר כנראה הייתי מנסה תרגיל התחמקות, אבל לא היה. הבלנית הגיעה, ליוותה אותי אל הבור, החזיקה לי את החלוק, ואני נכנסתי למים בברכיים חלשות.

קלטתי שאני עירומה ולידי אשה זרה לחלוטין, אשה שלפני עשר דקות התווכחה איתי ופקפקה במחויבות שלי לתורה ומצוות. אשה שצחקה כשאמרתי לה שאני רוצה לשמור על הפרטיות שלי, על המצווה שלי. הרגשתי חשופה ומאוימת.

המוח שלי תרגם את האיום, תרגם את החשיפה, תרגם את המריבה והצחוק וההפסד והגבול שנפרץ. קפאתי בתוך המים.

"נו, תטבלי".

טבלתי.

"כשר".

הגוף שלי רועד בתוך המים, הלב שלי רץ בתוך המים, הנשימות שלי נשאפות בתוך המים.

"כשר".

אני מסתרת בתוך המים, בורחת לתוך המים.

"כשר".

כשהיא הלכה קלטתי שגם בכיתי לתוך המים.

התקף חרדה. יצאתי, נכנסתי לחדר ההכנה, עיניי אדומות מדמעות ומכלור. התלבשת

בזריזות. החברה עוד לא סיימה. בזמן שחיכיתי לה ניגשה אלי הבלנית.

"רואה? זה לא היה כל כך גרוע."

בהיתי בה בעיניים יבשות.

"ראיתי שהיה לך כיף במים".

דחפה לי שני טופי בנייר עטיפה כחול לתוך היד.

"קחי, שיהיה לך רק מתוק. אחד לך אחד לבעלך".

לכי תסבירי לה שלא יצאת מהמים כי לא יכולת לזוז. לכי תסבירי לה שאת לא קוראת

לי בעלך אלא אישך, כמאמר הפסוק "והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי ולא תקראי לי

עוד בעלי". לכי תסבירי לאשה זרה את עולמך הפנימי ואת תפיסותיך ורגשותיך ומאווייך,

האשה הזרה הזו שנכנסה בכוח לרגע כל כך רגיש ופרטי בחייך ובכך עשתה את עצמה יותר

זרה וגם מאימת.

מרחב פרטי

בחרתי לצאת למאבק המקוואות מתוך הבנה שלזכותי לפרטיות יש שני פנים: זכותי להסתיר

את הפרטים האינטימיים של חיי מפני זרים ומפני הציבור הרחב, וזכותי למרחב שאני מעצבת

על פי תפיסותיי והשקפותיי.

את הפגיעה בזכותי לפרטיות אי-אפשר להשיב לאחור. את הטבילות שלוו באשה

שנוכחותה בפולחן הדתי שלי לא הייתה רצויה לי לא אוכל לטבול שוב. המאבק, ואתו

החשיפה הפומבית שלי, מתועד ברשת לעד. בסופו של דבר, הרווחתי את המרחב האישי

שלי. הרווחתי חזרה את הפולחן הדתי שלי, את המרחב הזוגי שלי ואת זכותי על גופי. אני

מעצבת את טקס הטבילה שלי כרצוני. מדי שבוע אני מקבלת הודעות מנשים מאושרות,

אנונימיות, ששמן לא ייחשף. נשים שחוגגות את מרחב הטבילה שלהן – מרחב שגם עיצבו

באופן בלעדי וגם נותר סמוי מן העין. מרחב פרטי.

יעל יחיאל־פרסיקו*

הדרכת כלה

”מתי תאריך הווסת האחרון שקיבלת?”

כל אשה רגילה לשמוע את השאלה הזו בבואה לבדיקה רפואית. השאלה הזו עשויה לעורר אי־נוחות, אבל לכולנו מובן שהיא חלק מהפרוצדורה הרפואית.

”מתי תאריך הווסת האחרון שקיבלת?”

השאלה הזו תקדם כל כלה בישראל בבואה להירשם לנישואין ברבנות. על פי רוב תשאל אותה ה”רבנית” שיושבת שם, אבל שמעתי גם על לא מעט כלות שנשאלו על תאריך המחזור החודשי שלהן על ידי הפקיד, גבר חרדי, שפתח את תיק הנישואים שלהן ושל בני זוגן. על פי רוב, המצב האבסורדי הזה תופס את הכלה והחתן לעתיד לא מוכנים, והם נוטים לחשוב שמדובר בחלק מ”שרשרת החיול” הסטנדרטית, ההכרחית לשינוי הסטטוס שלהם לזוג נשוי. מבחינת הרבנות ופקידיה, השאלה הזו רלוונטית משום שהם רוצים למנוע מהכלה להיות בווסת בזמן חופתה, מה שנקרא בשפה ההלכתית ”חופת נידה”. אולם, מאחר שכלות רבות המגיעות להירשם ברבנות כלל לא שומרות נידה – לא לפני ולא אחרי נישואיהן – ואינן מזהות כל בעיה במצב שבו הן במחזור ביום חתונתן, זו שאלה פולשנית שאין לה כל הצדקה. כמו כן, אם יתברר שתאריך החופה נופל על תאריך פוטנציאלי לווסת, ייאלצו בני הזוג לשנות את תאריך חתונתם. הרבנות דואגת להלכתיות של כולנו. למה? כי היא יכולה. ההתערבות אינה מסתיימת בכך. כתנאי לקבל אישור להתחתן הכלה נדרשת לעבור סדרת מפגשים עם מדריכת כלות שתלמד אותה את רזי ”טהרת המשפחה”. גם במקרה הזה כלות רבות מקבלות את הדרישה הזו כגזירה. זו הדרך להתחתן בישראל. מדריכת כלות דתייה, שלא קיבלה הסמכה מסודרת, מורה לכלות לעתיד מתי מותר לקיים יחסי מין על פי ההלכה ומתי אסור, כיצד על בני הזוג להתנהג כשהאשה במחזור ועוד. חברות סיפרו לי על התכנים המגוונים של ההדרכות. יש מדריכות שמזהירות מפני הנזקים הבריאותיים העלולים להיגרם אם לא תקוימנה ההלכות השונות, למשל: אם לא מקיימים את הלכות נידה ומקיימים יחסי מין ללא ”טהרה”, מתרבים הסיכויים לעובר פגום. יש מדריכות המבקשות לדבר עם הכלה ב”שפה שלה” ובלבד שההלכות תקוימנה; לעובדות ה”מדעיות” שהן מוסרות אין כמובן בסיס מחקרי. מדריכות אחרות בחרו להתמקד בהשפעות הטובות של שמירת ההלכה על טיב הקשר בין בני הזוג. אלה רואות את עצמן כמכינות את האשה לחיי זוגיות – ולא משנה הפער העצום בין עולם הערכים שלהן לזה של האשה שמולה. למה? כי הן יכולות. הבלעדיות של המסד הרבני על הנישואין והגירושין בישראל הופכת כל שאלה או דרישה לאפשרית ומעניקה להן מעטה של לגיטימציה.

מסיבות אלה ורבות אחרות בחרתי להתחתן שלא דרך הרבנות. ערכנו טקס יהודי־פרטי, טקס שביטא את תפיסות העולם שלנו. השתחררתי מהשאלות לגבי המחזור שלי ולא נדרשתי

* המחברת היא פעילה חברתית בתחומי חינוך והפרדת הדת מהמדינה. ניהלה את תחום חופש דת בשתי”ל, הקרן החדשה לישראל. מקדמת יוזמות ופרויקטים בתחומי חופש דת ופלורליזם יהודי. מתגוררת בירושלים, חברה בקהילת ”ציון”, השייכת לתנועה המסורתית. מלמדת בבתי מדרש ועורכת טקסי חיים יהודיים במסגרת ארגון הויה.

ללמוד איך לקיים יחסי מין לפי התורה, אך עדיין רציתי לטבול במקווה. חשבתי שזו דרך יפה להתכונן ליום החתונה שלי.

הטבילה

במסגרת הביירוים שערכתי לקראת נישואיי הבנתי שעלי לטבול במקווה כשבלנית מסתכלת עלי ומאשרת שטבילתי כשרה. מוזר ומופרך! למה שמישהי תבדוק אותי בלי שביקשתי? נראה לי לא הגיוני לאלץ אותי לטבול בזמן שמישהי מתבוננת בי ערומה. שאלתי את חברותי הפמיניסטיות, שהלכו לטבול במקווה, מה הן עשו עם הדרישה הזו. קיבלתי תשובות כגון "זה באמת לא נעים אבל ככה זה", "אף פעם לא חשבתי על זה", "אמרתי לי שכך צריך ולא התווכחתי". אז למדתי את ההלכה וגיליתי שמקור הטבילה לאחר הווסת הוא בתורה ותפקיד הבלנית נוצר בתורה שבעל־פה. במילים אחרות, בשלב מסוים, טהרת האשה – שנקבעה בתורה – הופקעה מידיה ונמסרה לסמכות חיצונית שצריכה לאשר את הטבילה. מאחר שגבר לא יכול להיות אחראי על הטבילה מטעמי צניעות, קיבלה אשה – הבלנית – את התפקיד החשוב ומאז, דורות על גבי דורות, נשים יוצאות מביתן ערב ערב בתודעת שליחות כדי להכשיר את טבילתן של בנות ישראל, ולא משנה מה הן עצמן מרגישות לגבי זה.

בחיפושיו אחר המקור ההלכתי לתפקיד הבלנית מצאתי כי הסיבה הרווחת לתפקיד הבלנית בשעת הטבילה היא הדאגה שכל שיער הראש יהיה בתוך המים. זוהי התשובה שכותבים הרבנים בשו"תים (שאלות ותשובות הלכתיות) האינטרנטיים. מובן שיש להם על מי לסמוך: הם מפנים לדברי ר' יוסף קארו בספרו "שולחן ערוך", הלכות נידה, יורה דעה, סימן קצ"ח. השולחן ערוך פתוח לכל איש ואשה ולפיכך עיינתי במקור בעצמי. בהמשך לקביעה המחייבת השגחה בזמן הטבילה כתוב: "ואם אין לה מי שתעמוד על גבה, או שהוא בלילה, תכרוך שערה על ראשה בחוטי צמר או ברצועה שבראשה [...]". כמו כל מי שתבונה בראשה, גם ר' יוסף קארו הבין שיש דרכים פשוטות לדאוג לכך שכל השיער יהיה במים. יתרה מזו, בסעיף האחרון של הלכות הטבילה הוסיף ה"שולחן ערוך" כי "נדה שטבלה בלא כוונה, כגון שנפלה לתוך המים או שירדה להקר הרי זו מותרת לבעלה", דהיינו אם אשה נפלה בטעות לתוך מים – וברור שלא הייתה עמה אשה המאשרת את טבילתה – גם אז טבילתה כשרה והיא מותרת לבעלה.

החלטתי לנסות את מזלי. הגעתי אל המקווה ואמרתי לבלנית שאני מעוניינת לטבול בלי השגחה. היא הייתה קצת בהלם; אמרה שמעולם לא שמעה בקשה כזו ושהיא צריכה לשאול את הרב. אמרתי לה שאין מה לשאול את הרב כי מבחינתי יש שתי אפשרויות: אני טובלת לבד או הולכת הביתה. ההלם שלה גדל והתחזק. יש משהו במעמד הזה, מול הבלנית במקווה, שמעורר גם אצל נשים חזקות וחכמות סוג של כניעה וקבלה של דין המקום. הבלנית ניסתה להסביר לי שהמצווה מחייבת שהיא תסתכל עלי. הסברתי לה שזו המצווה שלי ואני אחליט איך לקיים אותה, ככל המצוות שאני בוחרת לקיים בחיי. אחרי כמה דקות נראה היה שהבינה כי לא אשנה את דעתי. היא הזמינה אותי להיכנס והשביעה אותי לא לספר לאף אחד ואחת. הסכמתי, טבילתי ויצאתי.

”תנו לטבול בשקט”

חויית הטבילה במקווה ליוותה אותי במשך כמה ימים ולא בגלל שזו הייתה חוויה רוחנית – בגלל התחושה שהעבירה לי הבלנית, שעשיתי מעשה אסור. התחלתי לדבר על זה עם נשים אחרות, כלות צעירות ונשים מבוגרות, וגיליתי שהנושא מושתק. החלטתי לכתוב מאמר דעה. התלבטתי אם לפרסמו בשם בדוי או בשמי המלא והחלטתי שהואיל והנושא מושתק כל כך נדרש קול ברור שיקרא תיגר על המצב. פרסום המאמר גרר תגובות מנשים דתיות, מסורתיות וחילוניות כאחת. חלק קטן מהן ניסו להסביר לי למה אני טועה ומטעה אחרות, אך רובן כתבו או אמרו ”תודה”. אחת הנשים, קרובת משפחה דתייה שטובלת במקווה זה עשרים שנה, התקשרה בדמעות לספר לי עד כמה סבלה כל השנים, כל חודש מחדש, ואיך פעם ראשונה ביקשה לטבול לבד, והבלנית לא הסכימה, והיא התעקשה, ופעם ראשונה לאחר המאבק שלנו היא טבלה לבד, יצאה מהמקווה עם דמעות של שחרור ולא של כעס ועצבות. באותה תקופה התארגנה קבוצה בשם ”אדוות” – קבוצת נשים ששמה לה למטרה לעורר דיון בנושא. הקבוצה ארגנה כנס שכותרתו ”מקווה: בואו נדבר על זה”. הייתי אחת הדוברות. התחושה הייתה שלאחר שנים שהנושא לא מדובר, או מדובר רק בחדרי חדרים ובשקט, נוצר לפתע מרחב שבו מותר לומר מה קשה, מה מורכב ומה צריך לשנות. קיבלנו החלטה לא מודעת שאנחנו הולכות לפעול כדי שכל אחת תוכל לטבול כפי שהיא רוצה. לקמפיין שיזמנו קראנו ”תנו לטבול בשקט”.

במשך כמה שנים עשינו מהפכה ”מלמטה”: דיברנו עם עוד ועוד נשים, ארגנו חוגי בית, כתבנו ברשתות החברתיות על האפשרות לטבול לבד, הקמנו קבוצה סודית בפייסבוק למי שמעוניינת לטבול לבד, כתבנו מכתבים לבלניות וניסינו לדבר עם רבני ערים. בעזרת חברות כנסת המחויבות לנושא, רחל עזריה ועליזה לביא, קיימנו גם דיונים בכנסת. שנתיים לתוך המאבק עלה הרעיון של עתירה לבג”ץ בשם הפגיעה בכבוד האדם וחירותו ובזכות לפרטיות. באמצעות מכון עתים ועורך הדין אלעד קפלן הגשנו לבג”ץ עתירה המבקשת מהמדינה לדרוש מהמועצות הדתיות לאפשר לכל אשה לטבול כפי שהיא רוצה. ביקשנו להזכיר שהמקוואות הם רכוש ציבורי הממומן מכספי המסים של כולנו: אין שום הצדקה שהמדינה תמנע מאזרחיות המעוניינות בכך לטבול כפי שהן בוחרות. בין העותרות היו גם נפגעות תקיפה מינית, שהמפגש בעירום עם המקווה הציף אצלן את הטרומה כל פעם מחדש ובשל כך הן ביקשו להפסיק את חובת הנוכחות של הבלנית בזמן הטבילה.

לקראת הדיון בעתירה עלו החששות והתגברו – ואיתם התקווה. לא ידענו למה לצפות. עבור רובנו זו הייתה פעם ראשונה כעותרות לבג”ץ. תכננו להגיע אל בית המשפט ביום הדיון, אך בבוקר נודע לנו שהצדדים הגיעו להסכמה ושהרבנים הראשיים חתמו על מסמך שבו הובהר כי למרות שההלכה – כפי שהם מבינים אותה – מחייבת נוכחות של בלנית בטבילה במקווה, המקוואות בישראל הם שירות ציבורי מטעם המדינה ולכן אשה יכולה לטבול על פי דרכה. הופתענו מהמהירות והקלות שבהן הגיעו ההסכמות. יצאנו לחגוג.

המסע שלנו התברר כדוגמה מצוינת ל”איך עושים מהפכה”: שילוב של עבודת שטח, כנסת ובג”ץ. עדיין, חרף ההצלחה הגדולה והחירות לכל אשה לטבול לבדה, כרצונה, תחושת האבסורד עדיין רודפת אותי: נשים צריכות להיאבק על הזכות הבסיסית כל כך לפרטיות רק בגלל שלרבות יש מונופול.

דת, מדינה, פרטיות ומה שביניהן

במפגש עם שירותי הדת הפרטיות נפגעת בהקשרים נוספים. כאשר זוג מגיע לרבנות לפתוח תיק נישואין, בודקים את יהדותם של הזוג כי שירותי הדת (ובהם נישואין וגירושים) ניתנים רק למי שנחשב יהודי על פי הרבנות – וכל האמצעים כשרים בדרך להוכחת היהדות. שמעתי עדויות של גברים שנשאלו אם עברו ברית מילה או אם נערכה לאביהם ברית מילה; גברים ונשים נדרשו להזמין את סבתם וזו נשאלה אם קיימה את הלכות טהרת המשפחה; היו זוגות – בעיקר יוצאי ברית המועצות – שנדרשו לשכור חוקר פרטי (מטעם הרבנות) שיחקור את עבר המשפחה כדי לגלות אם האדם יהודי על פי הרבנות או לא. פרטיות המשפחה כולה מופרת.

בשנים האחרונות אני לוקחת חלק בתנועה הולכת וגדלה של אנשים ונשים הנאבקים למען הפרדת הדת מהמדינה. אנחנו לא שונאי יהדות, להפך: אנחנו מחוברים לזהות היהודית בצורה עמוקה. אני מלמדת בבתי מדרש, עורכת טקסי חיים יהודיים וחברה בקהילה המציינת שבתות וחגים. דווקא בשל החיבור העמוק שלי ליהדות אני מבינה שהחיבור בין דת למדינה מזיק הן למדינה והן לאנשיה. רוב האזרחים היהודים במדינת ישראל אינם דתיים, אך ברגעים חשובים של החיים המדינה כופה עליהם להשתמש בשירותי הדת גם כשאלו נוגדים את תפיסת עולמם וערכי החיים שלהם בפרט ואת ערכי הדמוקרטיה בכלל. במדינה מתוקנת ודמוקרטית שירותי הדת צריכים להיות אופציה, כך שמי שתשתמש בהם תעשה זאת מבחירה. הבחירה לא תפתור את הפגיעה בזכויות כמו הזכות לפרטיות, אבל לכל הפחות כללי המשחק יהיו ברורים למי שתבחר בכך. המונופול הרבני מכסה את הפגיעה בנשים ובגברים רבים במסווה הלכתי, כאילו מדובר בגזרת גורל שאין בלתה.

המהפך יגיע רק אם יתחיל מלמטה, במאבק של אזרחים. ככל שזוגות רבים יותר יימנעו מנישואין ברבנות, ויסבירו כי הם עושים זאת משום שהם רוצים טקס יהודי אבל לא מוכנים לקחת חלק בכפייה הדתית שפוגעת בזכויותיהם, כך יקדים להגיע הגיבוי ממערכות החוק. המהפך תלוי בנו.

“מתי תאריך הווסת האחרון שלך?” היא שאלה לגיטימית כשאת מגיעה לבדיקה אצל רופא נשים, לא כשאת מגיעה להירשם לנישואין.